

A '68-AS CSAPDÁJA

Schubert Gusztáv írása – Filmvilág 2010

1968 nálunk a szégyen éve volt, nem a diadalmas lázadásé, és ezzel a magyar film azóta sem tudott mit kezdeni.

Magyar '68? Volt olyan? Első látásra úgy tűnik, nyoma sincs. Budapest utcáin nem lobbantak fel Párizs lángjai, az ELTE diákjai nem építettek barikádot a Haris közben, a prágai tavasz eufóriája sem sodorta magával a majálistázó magyar dolgozókat, ellenkezőleg, tankjaink '68 forró nyarán megindultak a cseh reform, az „emberarcú szocializmus” ellen.

1968 nálunk a szégyen éve. És a kádárizmus hosszú agóniájának kezdete. Pedig biztatónak indult. 1968. január 1. „az új gazdasági mechanizmus” bevezetésének dátuma, a magyar reformnak persze ez csak a hivatalos nyitánya, az átépítés réges-rég megkezdődött. A kolhozosított mezőgazdaság lebontása már 1962-ben, a háztáji legalizálásával beindult, és legalább olyan hatásosan és jótékonyan felforgatta a magyar társadalmat, mint Kádár váratlan jelmondata ugyanennek az évnek a végén: „aki nincs ellenünk, az velünk van”.

A dualizmus-szindrómát felidéző „kiegyezés” nélkül (amikor is a zsarnok kezéből kapjuk meg az általa levert forradalom jutalmát, a társadalmi békét és a prosperitást) sem a korszak, sem a korabeli magyar film helyzete nem érthető. A „kádárizmus” megfejtése a kulcs ahhoz, mi történt '68 előtt, és miért fülledt be a magyar reform és az új hullám a prágai tavasz elfojtása után.

Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van, ott minden a vezér arcvonásait tükrözi, akkor is, ha ő a világ legszerényebb embere, ha beéri a krumplilevessel; a sok kicsi krumpliból összeálló országimázsban az ő arcvonásaira ismerünk majd. Ez az Arcimboldo-festményekre emlékeztető groteszk önmagában elég, hogy elvegye a kedvünket a vezérelvtől. Egy ország büntetlenül nem hasonlíthat senkihez, csakis lakói jó és rossz cselekedeteiből állhat össze: mi a magyar, mi az osztrák, mi a francia. Az ép, normális társadalom nem mérhető morális kategóriákkal, túl van jón és a rosszon, az antropomorf ország viszont esendő, mint minden személyiség. Kádár hatalma ráadásul macbethi bűnre épült: királygyilkossággal akarta elhozni országának a békét. A bűnhöz súlyos politikai élethazugság társult: Kádár úgy vélte, a proletárdiktatúra (Rákosi) és a reformszocializmus (Nagy Imre) között létezik valamiféle harmadik út. Ezt kellett hinnie, mert ha csak két lehetőség között lehet választani (diktatúra vagy demokrácia), akkor nem lehet érteni, kicsoda volna ő: ha Rákosi örököse, akkor miért akar reformot, ha reformer, akkor miért végeztette ki Nagy Imrét.